

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Rafał Panfil

CZY „*TRUSKA” RÓWNA SIĘ DRUSKA? JESZCZE RAZ O TOPONIMIE „TRUSO”

Słowa kluczowe: zabytki języka staropruskiego, języki bałtyckie, toponim Truso, toponimy staropruskie, rekonstrukcje językowe, Mała Litwa, sól

Schlüsselwörter: Altprußische Sprachdenkmäler, baltische Sprachen, Toponym Truso, alltprußische Ortsnamen, Sprachrekonstruktionen, Salz

Keywords: Relics of the Old Prussian language, Baltic languages, Trusotoponym, Old Prussian placenames, linguistic reconstructions, Lithuania Minor, salt

Toponim „Truso” znany jest z pochodzącego z końca IX w. sprawozdania z podróży żeglarza Wulfstana, z Hedeby położonego u podnóża Półwyspu Jutlandzkiego do portu *Truso* w Witlandzie, zlokalizowanym w rejonie dawnego ujścia Wisły. Jest przez to najstarszym toponimem zapisanym w źródłach historycznych odnoszących się do obszaru dawnych Prus przed podbojem krzyżackim w XIII w.¹

W literaturze archeologicznej powodzeniem cieszy się ponownie, pochodząca z końca XVIII w., hipoteza, jakoby toponim *Truso* wywodził się od pseudowyrazu **truska* lub **truskas*, mającego być rzekomo staropruskim odpowiednikiem litewskiego słowa *druska* – „sól”. Celem niniejszego przyczynku jest wykazanie niezasadności omawianej hipotezy. Należy w tym miejscu powiedzieć, że jest to raczej zadanie dla językoznawcy niż dla historyka bez przygotowania językoznawczego. Ponieważ jednak w środowisku językoznawców taka etymologia *Truso* od dawna nie jest przez nikogo poważnie traktowana, a nawet dawno temu została zupełnie zapomniana, a także pomimo iż niniejszy artykuł nie wniesie wiele nowego do wiedzy

¹ Polskie wydanie zob. G. Labuda, *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny*, Warszawa-Lódź 1961. Najnowsza edycja i omówienie tekstu sprawozdania Wulfstana – J. Bately, *Wulfstan's voyage and his description of Estland: the text and the language the text*, w: A. Englert, A. Trakadas (wyd.), *Wulfstan's Voyage. The Baltic Sea region in the early Viking Age as seen from shipboard*, Maritime Culture of the North, 2, Roskilde 2009, ss. 10–28. Starsza literatura zob.: M. F. Jagodziński, *Truso. Między Weonodlandem a Witlandem*, Elbląg 2010, ss. 9–17; Zob. też: R. Panfil, *Ƿæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces gedædes man beonforþærned. Co właściwie powiedział Wulfstan o paleniu zmarłych przez Estów we fragmencie swojego sprawozdania z podróży do Truso?*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 4 (290), 2015, ss. 557–561.

o języku staropruskim, autor czuje się w obowiązku dać odpór tej fałszywej hipotezie, nadal powtarzanej z uporem wartym lepszej sprawy.

Jej powstanie zawdzięczamy hrabiemu Janowi Nepomucenowi Potockiemu (1761–1815), polskiemu dramatopisarzowi, podróżnikowi, historykowi, archeologowi i badaczowi starożytności słowiańskich. W roku 1792 autor ten w dziele *Suite des Recherches sur la Sarmatie* opublikował przekład raportu Wulfstana na język francuski². W komentarzu do przekładu Potocki podjął próbę etymologicznego wyjaśnienia nazwy jeziora *Druzno/Drausen*, którą słusznie skojarzył z nazwą *Truso*. Zdaniem autora nazwa jeziora *Druzno* wywodziła się od litewskiego wyrazu *druska* – sól i w dosłownym tłumaczeniu oznaczała „Jezioro Sólne”³. W ten sposób przeciwstawiał się on popularnej wówczas hipotezie o pochodzeniu hydronimu *Druzno* od imienia rzekomego założyciela nadbałtyckich kolonii rzymskich, wybitnego wodza *Druzusa* (brata cesarza Tyberiusza). Uwaga poczyniona przez Potockiego stała się impulsem do rozpowszechnienia hipotezy o rzekomym pochodzeniu nazwy *Truso* od litewskiego rzeczownika *druska* – sól. Hipotezę tą przypomniał ponad sto lat później wybitny polski slawista Aleksander Brückner (1856–1939) w książce *Jana hr. Potockiego prace i zasługi naukowe*⁴. Pod koniec lat dwudziestych uczony ten w swoim *Słowniku etymologicznym języka polskiego* wyraźnie wskazał na niezasadność koncepcji Potockiego, dowodząc, że rzeczownik *druska*– sól (dosłownie: okrucz soli) jest wyrazem zaadoptowanym wtórnie do języka litewskiego dopiero w średniowieczu, nie może więc mieć nic wspólnego ani ze staropruskim określeniem soli, ani z toponimem *Truso*⁵. To samo wykazał w swoich badaniach litewski językoznawca i badacz języka staropruskiego oraz autor słownika etymologicznego języka pruskiego Vytautas Mažiulis (1926–2009)⁶, a także ostatnio zespół językoznawców z Uniwersytetu Humboldta w Berlinie – Wolfgang Hock, Elvira-Julia Bukevičiūtė, Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill, Christiane Schiller, Dagmar S. Wodtko – którzy opracowali słownik etymologiczny języka starolitewskiego (*Altlitauisches etymologisches Wörterbuch*). W wyniku swoich badań uczeni ci stwierdzili, że pokrewny litewskiemu „*druska*” – sól, łotewski rzeczownik „*druska*” – drobina, okruszyna, drobny fragment: „zachował najpewniej pierwotne znaczenie;

² W kwestii historii publikowania kolejnych edycji raportu Wulfstana zob.: ibidem, ss. 562–566.

³ „[...] Lac de Drausen ou de Drusno: j'ajouterai que les partisans de l'existence des Colonies italiennes veulent faire dériver ce nom de celui Drusus; mais s'il s'agissoit de se décider entre des étymologies, il semble que l'on devroit plutôt traduire ce nom *Le lac salé*. Car *Druska* en lettonien veut dire sel” – J. N. Potocki, *Suite des Recherches sur la Sarmatie*, Livre V, Varsovie 1792, s. 13.

⁴ A. Brückner, *Jana hr. Potockiego prace i zasługi naukowe*, Warszawa 1911, s. 50.

⁵ „Litwa jedyna zastąpiła nazwę soli przez *druska* (właściwie „okrucz”)” – idem, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 507.

⁶ V. Mažiulis, *Prūsų kalbo setimologijos žodynas*, t. 4, Vilnius 1997, hasło „sali” – salz – druska, ss. 42–43: „Ryt. balt. (gal. Ir vak. balt.) *sāl- „druska” yramaty (su *-a- ← *ā) išbalt.-sl. *sāl- „t.p.” (>sl. *sālis, t.p.); gal irvak. balt. *sālis, t.p.; žr. anksčiau) <die. *sal- „t.p.” (žr. anksčiau)“.

zastąpienie tym wyspecjalizowanym określeniem słowa „sól” w języku litewskim poprzez usunięcie pierwotnego inoeuropejskiego *sal- (*sálti) jest zatem wtórne⁷. Do identycznych wniosków doszedł Wojciech Smoczyński w swoim *Słowniku etymologicznym języka litewskiego*, wydanym w Wilnie w 2007 r. Według tego badacza, określenie „druska” jest wtórnie zaadoptowanym do języka litewskiego terminem „technicznym”, neologizmem, który opisywał fizyczną konsystencję minerału. Jego dosłowne znaczenie to: „okruch, grudka soli” i odpowiada polskiemu terminowi „krusz solna”.

Jak powyżej wspomniano, do hipotezy Potockiego przywiązanych jest wielu współczesnych archeologów, którzy zupełnie nie uwzględniają w swoich wywodach wyników badań lingwistycznych. Hipoteza ta, wprowadzona ponownie do obiegu naukowego przez polskiego historyka Gerarda Labudę (1916–2010) w 1961 r.⁸, opiera się na założeniu, że przy „rekonstrukcjach” języka staropruskiego można dowolnie czerpać z języka litewskiego. Taki prosty zabieg zastosowano w omawianym przypadku. Ponieważ w pokrewnym języku litewskim słowo „sól” to „druska”, zatem w wymarłym języku staropruskim musiało ono brzmieć *truska. W oparciu o tę hipotezę utworzono zgrabną, atrakcyjną dla archeologów teorię, jakoby nazwa osady „Truso” oznaczała „miejsce, gdzie handlowano solą”. Niestety teoria ta nie została dotychczas podparta żadnym merytorycznym dowodem natury językoznawczej lub historycznej i wynika raczej z braku znajomości przez jej twórców niektórych źródeł historycznych, jak również współczesnego stanu badań nad językiem staropruskim⁹. Staropruskie określenie soli – *Sali* (*sólis), znamy przecież z jednego z niewielu zachowanych zabytków tego języka z początku XVI w., czyli ze słownika Simona Grunaua¹⁰. Znane jest również słowo pochodne od słowa „sól” – (OP) E 376 *Saltan*, *saltań – słonina (dosłownie – „słone mięso”), a więc o tej samej

⁷ W. Hock (red.), *Alllitauisches etymologisches Wörterbuch (ALEW)*, Bd. 1, Studien zur historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft, 7, 2015, hasło „druska” – saltz, s. 85: „Die lett. Verwandten bewahren wahrscheinlich die ursprüngliche Bedeutung, Spezialisierung auf ‘Saltz’ im Lit. unter Verdrängung des Erbwortes uridg. *sal- (*sálti) ist demgegenüber sekundär“.

⁸ G. Labuda, op. cit., s. 111, przyp. 151.

⁹ Zob.: M. F. Jagodziński, *Podstawy źródłowe – analiza. Przekazy pisane – odkrycia archeologiczne*, w: *Pacifica terra. Prusowie – Słowianie – Wikingowie u ujścia Wisły. Katalog wystawy pod red. Janusza Trupindy*, Malbork 2004, s. 30; Idem, *Truso. Między Weonodlandem a Witlandem*, Elbląg 2010, s. 161, przyp. 203; M. Natuniewicz-Sekuła, J. Okulicz-Kozaryn, *Wybrane groby z importami rzymskimi z cmentarzyska w Weklicach, pow. elbląski, stan. 7*, w: *Wiadomości Archeologiczne*, t. 59, 2007, s. 47, przyp. 6; B. Kontny, J. Okulicz-Kozaryn, *Conclusions* w: B. Kontny, J. Okulicz-Kozaryn, M. Pietrzak, Nowinka, Site 1. *The cemetery from the Late Migration Period in the northern Poland*, Gdańsk – Warszawa 2011, s. 128; B. Kontny, *Trade, salt and amber. The formation of Late Migration Period elites in the “Balti-culti” area of Northern Poland (the Elbląg Group)*, w: *People at the Crossroads of Space and Time (Footmarks of Societies in Ancient Europe)*, *Archaeologia Baltica*, 17, 2012, s. 68; W. Wróblewski, *Salt was in The Beginning? The Role of Truso in the Formation of Early Polish Statehood*, Konferencja *Viking Globalization. Truso from the perspective of Baltic Commercial Centres*, Elbląg 18–19 maja 2015 r. (materiały pokonferencyjne, w druku).

¹⁰ Słownik ok. 100 słów i zwrotów staropruskich spisany przez Simona Grunaua i zamieszczony w jego kronice, rękopis z lat 1517–1526, znany w kilku odpisach z XVI i XVII w. – *Simon Grunau’s preussische Chronik*, Bd. 1, opr. Max Perlbach, Leipzig 1876, s. 7.

etymologii, zamieszczone w jeszcze starszym, bo XIII-wiecznym źródle pisanym, tzw. *Słowniku Elbląskim*¹¹.

W języku staropruskim, podobnie jak u innych ludów indoeuropejskich (w tym naturalnie również bałtyckich), słowo „sól” wywodziło się z indoeuropejskiego rdzenia *sal-. Według Vytautasa Mažiulisa, słowo to w języku staropruskim nie było, jak sugerował wcześniej Pokorny, zapożyczeniem z języka polskiego¹². Już zresztą dużo wcześniej, jak wspomniano, Aleksander Brückner w swoim *Słowniku etymologicznym języka polskiego* wyraźnie wskazał na wtórne pochodzenie słowa *druska* w języku litewskim:

„Litwa jedyna zastąpiła nazwę soli przez *druska* (właściwie ‘okruch’), stąd nazwa *Druskieniki* (‘solanki’)”; „*druska, sól*, t.j. właściwie „*kruch soli*”¹³.

Słowo to zastąpiło pierwotne starolitewskie wyrażenie *sális – sól, będące odpowiednikiem staropruskiego *sólis – sól (w słowniku Grunaua – *Sali*) oraz łotewskiego sāls – sól. Kiedy rzeczona adaptacja miała miejsce, nie wiadomo, ale wiemy z pewnością, że określenie „*druska*” było używane już w połowie XVI w. (katechizm litewski 1579) oraz w pierwszej ćwierci XVII w. (*Słownik polsko-litewski* Szyrwiada, 1629)¹⁴.

Etymologia współczesnego litewskiego określenia *druska* – sól wygląda więc następująco:

(IE) *dhreus- rozpadać się, odpadać, GOT *driusan* – spadać, (LV) *druska* – okruch, kruszyna. Znaczenie etymologiczne wyrazu *druska* to „drobina, kruszyna”. Czyli *de facto* – *krusz*, skąd współczesny wyraz *kruszec*, jak dawniej nazywano także bryły soli kamiennej. Wyraz litewski jest zatem neologizmem, który zastąpił odziedziczony wyraz *sális, będący odpowiednikiem łotewskiego wyrazu *sāls* – sól¹⁵.

Zupełnie inna jest etymologia staropruskiego wyrazu *sólis (Gr – *Sali*) – sól:

(IE) *sal-, (OP) *sólis (*Sali*) – sól, (LV) *sāls* – sól, (LV) *sālit* – soli i stąd (OLT) *sális – sól¹⁶.

¹¹ Szerzej na temat datowania zabytku zobacz: F. Neumann, *Über den Ortsnamen Damerau und die damit verwandten*, Neue Preussische Provinzial – Blätter, 5, 1848, ss. 241–249; G. H. F. Nesselmann, *Ein deutsch-preussisches Vocabularium aus dem Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts*, Altpreussische Monatsschrift, Bd. 5, 1868, ss. 465–520; J. Matuszewski, *Najstarszy zwód prawa polskiego*, Warszawa 1959; V. Mažiulis, *Prūsų kalbos paminklai*, t. I, Vilnius, 1966; Idem, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 1, Vilnius 1988; L. Palmaitis, *Old Prussian Elbing Vocabulary*, Prussologia Klossiana: Lingua Borussica Vetus, II, Kaunas 2004.

¹² J. Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1–3, Bern und München 1959, s. 878; V. Mažiulis, *Prūsų kalbos...*, t. 4, s. 42.

¹³ A. Brückner, *Słownik etymologiczny...* ss. 99, 507.

¹⁴ K. Szyrwid, *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis*, wyd. 5, Wilno 1713, s. 346.

¹⁵ W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007, s. 128; J. Pokorny, op.cit., s. 275; *Słownik Polszczyzny XVI wieku*, t. 11 (Kos – Kyrje) pod red. Marii Renaty Mayenowej, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 274; V. Mažiulis, *Prūsų kalbos...*, t. 1, ss. 211–212.

¹⁶ Ibidem, t. 4, s. 42; J. Pokorny, op.cit., s. 879; F. Kortland, *Baltica & Balto – Slavica*, Leiden Studies in Indo-European, No. 16, Amsterdam/New York 2009, s. 61.

Na podstawie powyższych etymologii okazuje się, że neologizm słowotwórczy **truska* jako rzekome określenie na sól w języku staropruskim nigdy nie funkcjonował.

Adaptacja wyrazu „*druska*” do języka litewskiego miała zapewne związek z handlem kruszami solnymi importowanymi na Litwę z Rusi Czerwonej, które pozyskiwano z solanek (okien solnych) w okolicach Sambora i Drohobycza, oraz z handlem solą importowaną znaną z Morza Czarnego¹⁷.

Według trzynastowiecznego najstarszego zwodu prawa polskiego, kruchy solne, a zatem „pieniądz” pod postacią soli, którymi uiszczano kary sądowe („kara trzysta”) nazywano *kruszą* (*krusch*):

„art. 20, pkt.2: Wovon dybuse, dy dry hundrit ist genant, den namen habe, das zy wissende: hy bevor pflag man zcu Polen sluckelin zalczes zcu machin, der hiz eines eyn krusch; der buste man do dry hundirt. Nu abir des zalczes vorpflagen ist, nu heiset doch dybusze dry hundirt“.

„Skąd wywodzi swoją nazwę kara, która nazywa się trzysta, niech to będzie wiadomo: dawniej istniał w Polsce zwyczaj łamania soli w kawalki, (poszczególne) ich jednostka zwała się kruszą; Co prawda teraz sól (w charakterze pieniądza) wyszła z użycia, wszakże kara nazywa się (dalej) trzysta.”¹⁸

Sądząc z dokumentu wydanego przez papieża Honoriusza III w maju 1218 r., w którym zobowiązywał on biskupa Prus i okolicznych Chrześcijan do nałożenia embarga na wywóz do pogańskich Prus broni, żelaza i soli, jeszcze na początku XIII w. sól była (podobnie jak sztabki żelazne) używana jako środek płatniczy:

[...] Cum igitur, sicut audivimus, pagani de Prussia nec ferrum, nec arma, nec sal habeant, nisi que a vicinis comparant Christianis, nolentes, ut armis nostri contra nos militent [...]”¹⁹.

Powyżej cytowany ustęp świadczy również o braku samowystarczalności Prus plemiennych w kwestii zaopatrywania się w sól i żelazo. Potwierdza to kolejny dokument wystawiony w kancelarii papieskiej trzy lata później w kwietniu 1221 r., informujący o pomysle księcia Leszka Białego o rzekomym zamiarze utworzenia w Prusach miasta – ośrodka handlu solą i żelazem, których deficyt „poganie” boleśnie odczuwali:

[...]sicut dicitur, novam in medio terre illius intendit construere civitatem ibique statuere forum salis et ferri, quorum pagani penuriam patiuntur [...]”²⁰.

Na terenie wschodnich Prus istniało kilka toponimów o brzmieniu podobnym do litewskiego słowa *druska* – sól, które pojawiły się tam w związku z późniejszym,

¹⁷ F. Skibiński, *Eksplatacja soli i gospodarka solna we wczesnym średniowieczu polskim*, Przegląd Historyczny, 1930, t. 29, z. 2, s. 313.

¹⁸ A. Brückner *Słownik etymologiczny*, s. 507; J. Matuszewski, op.cit., ss. 76–77, 85–87, 198–199.

¹⁹ *Preussisches Urkundenbuch*, Bd.1, Erste Hälfte, opr. Rudolf Philippi i Carl P.Woelky, Königsberg 1882, s. 18.

²⁰ *Ibidem*, nr 39, s. 26.

nowożytnym osadnictwem litewskim. Były to: rozciągające się na pograniczu dwóch powiatów nadleśnictwo Drusken, Kr. Labiau i Wehlau, a w pobliżu siedziby nadleśnictwa znajdowała się też kolonia leśna Drusken. W roku 1876 część nie istniejącego dzisiaj nadleśnictwa przyłączona została do trzeciego powiatu Insterburg (pol. Wystruć, obecnie ros. Czerniachowsk)²¹. Kolejny majątek i folwark o nazwie Drusken położony był nieco na północ od miasta Stallupönen (pol. Stołupiany, obecnie ros. Niestierow)²². Toponim Drusken, Kr. Stallupönen miał nowożytny rodowód – jeszcze w XVII w. (1655) miejscowość nazywała się *Dirskehmen*, zapewne od (LT) *dirsa*, *diršės* – stokłosa i (LT) *kaimas* – wieś²³.

W XIX w. sugerowano, że nazwy *Drusken* i *Druskensche Forst* Kr. Wehlau i Labiau miały związek ze znajdującym się w okolicy niedaleko wsi *Gross Ponnau, Kreis Wehlau* źródłem solnym eksploatowanym rzekomo już przez zakon krzyżacki²⁴. Wiadomo jednak, że prowadzone w latach 1857–1859 przez *Preussische Bergbaugesellschaft* wiercenia w poszukiwaniu soli nie przyniosły żadnych rezultatów. Zawartość soli odkrytej w pobranych z odwiertów próbkach wody wynosiła zaledwie 0,5%²⁵.

Z kolei w okolicach Kłajpedy (niem. *Memel*, obecnie lit. *Klaipėda*) jedynie dwie nazwy miejscowe *Trušiai* (dawniej: niem. *Truschen*, Kr. Memel) oraz *Trušėliai* (dawniej: niem. *Truschellen*, Kr. Memel) wydają się być zbliżone semantycznie do nazwy *Truso*. Tylko pozornie, albowiem obie wywodzą się od pruskiego pryncjonalizmu (PLD) *truchske* (**truškə*) pochodzącego od (LIT) *triušis* – królik²⁶.

Według oficjalnych danych w roku 1853 zamieszkiwało na Małej Litwie około 150 000 ludności pochodzenia litewskiego, z czego aż 119 tysięcy w dawnej rejencji gumbińskiej (*Regierungsbezirk Gumbinnen*), czyli tam, gdzie występowały nazwy miejscowe typu „*drusken*”, a pozostałe 31 tysięcy w rejencji królewieckiej²⁷.

Wszystkie podane powyżej przykłady dotyczą toponimów o rodowodzie nowożytnym (XV, XVI, XVII w.), wywodzących się z języka litewskiego i stanowiących nazewnictwo wtórne na terenie dawnych Prus plemiennych. Dlatego są one

²¹ Messtischblatt 1294, Schirrau; P. Ellerholz, H. Lodemann, *Handbuch der Grundbesitzes im Deutschen Reiche*, Berlin 1879, ss. 90, 152.

²² Ibidem, ss. 248–249; Messtischblatt 13101, Stallupönen.

²³ F. Hoppe, *Ortsnamen des Regierungsbezirks Gumbinnen (Deutsche, Polnische, Litauische)*, Gumbinnen 1877, s. 13; G. Nesselmann, *Wörterbuch der litauischen Sprache*, Königsberg 1851, s. 143; A. Schleicher, *Handbuch der Litauischen Sprache*, Prag 1856, s. 266.

²⁴ C. G. Hagen, *Zur Geschichte der Salzquellen in Ponnau*, w: Beiträge zur Kunde Preussens, Band 1, Heft 3, ss. 241, 244. W kwestii lokalizacji zob.: Messtischblatt 1394, Puschdorf – *Salz. Quelle*.

²⁵ A. Zweck, *Litauen. Eine Landes- und Volkskunde*, Ostpreussen – Land und Volk, Bd. 1, Stuttgart 1898, s. 70. Jednak wg cytowanego powyżej C.G.Hagena przeprowadzone w roku 1783 badania pobranych z tego samego źródła próbek wskazywały na zawartość soli w wodzie o wartości 3,76%.

²⁶ G. H. F. Nesselmann, *Thesaurus Linguae Prussiae*, Berlin 1873, s. 191; O. Nattau, *Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreussen*, Schriften der Albertus-Universität, Geistes wissenschaftliche Reihe, Bd. 4, Königsberg (Pr.) und Berlin 1937, s. 70.

²⁷ *Regierungsbezirk Königsberg. Aus der Chronik für 1853*, Neue Preussische Provinzial Blätter, Bd. 3, 1853, s. 239.

nieprzydatne przy próbie wyjaśnienia znaczenia chronologicznie znacznie starszego staropruskiego toponimu *Truso*.

Na koniec wypada pokrótce wskazać kilka nieuzasadnionych przykładów odwoływania się niektórych badaczy do wcześniejszych prac Gerullisa czy Toporowa, mających rzekomo potwierdzać pseudo-etymologię *druska* → **truska*. Gerullis na stronie 31, na którą powołują się w przypisach zarówno Jerzy Okulicz-Kozaryn jak i Marek Jagodziński, zamieścił notatkę na temat toponimu *Droskyn*²⁸:

„1419 Droskyn XXVI, 26 Umgegend von Brandenburg Kr. Heiligenbeil (obecnie Uszakowo, obwód kaliningradzki – RP): zu lit. Druskiai K.? (lit. druska „Salz“, lett. druska „Krümchen, Brocken“).“

Z powyżej zacytowanej notki nie wynika żaden związek XV-wiecznego toponimu *Droskyn* z okolic Królewca z notowanym w IX w. toponimem *Truso* z okolic dzisiejszego Elbląga. Nazwa miejscowości *Droskyn* pojawia się bardzo późno w jednym tylko źródle historycznym, trudno jest wyrokować na temat jej znaczenia. Równie dobrze może pochodzić od staroniemieckiego (MLG) *Drosele* czy od (OP E 728 *Trezde*) – „drożdż”, lub co bardziej prawdopodobne, od imienia pruskiego *Drawsde* /*Drawusde* /*Trausde*²⁹ i (OP) **kaims* (OP E. 797 *Caymis*) „wieś”. Pytanie tylko czy taka interpretacja ma wartość merytoryczną, czy jest tylko kolejnym przypuszczeniem, skoro nie znamy kontekstu historycznego w jakim nazwa powstała? Takie nazwy mieszane znane są z terenu Prus, np. *Rapendorf* (Aniołowo, pow. Elbląg) od (OP) **raps* – anioł (zapewne od nazwiska/imienia *Anioł* – E 2 *Rapa*) i *dorf* (niem. wieś) czy *Briensdorf* (Borzynowo, pow. Elbląg) – pierwszy człon pochodził od nazwiska właściciela, Prusa Hermanna Boryna³⁰. Gerullis nie sugeruje również, że lit. *druska* to staropruskie **truska* – zatem powoływanie się w tej kwestii na ten fragment jego pracy jest zupełnie nieuzasadnione.

Na tej samej stronie kilka wierszy niżej Gerullis podaje:

„1243 Drusin³¹, Drusine, See 271, S. 20, 97; 1243 Drusa Md. 20; 1290 Drusen 99 S. I jetzt Drausen – See: lit. drusas „kräftig, stark” (silny, mocny – błąd Gerullisa, powinno być drūtas – mocny – RP)? Vgl. Druschen, See, Hennenb. 2, 10; Drause, Fluss in Nadrauen S. II, 603; lit. Drusenai B.”

²⁸ G. Gerullis, op.cit., s. 31; M. Natuniewicz-Sekuła, J. Okulicz-Kozaryn, *Wybrane groby z importami rzymskimi z cmentarzyska w Weklicach, pow. elbląski, stan. 7*, Wiadomości Archeologiczne, t. 59, 2007, s. 47; M. F. Jagodziński, *Truso...*, s. 161, przyp. 203.

²⁹ R. Trautmann, *Die altpreussischen Personennamen*, Göttingen 1974, s. 26; G. Blaženè, *Baltische Ortsnamen in Ostpreussen*, Hydronymia Europea, Sonderband III, Stuttgart 2005, s. 55. Pragnę podziękować dr. Sewerynowi Szczepańskiemu z Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie za powyższą sugestię.

³⁰ J. Stephan, *Die Besiedlung der Komturei Elbing bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*, Pruthenia, 3, 2008, s. 144.

³¹ Zapis nazwy jeziora z sufiksem -in jest fonetycznym zapisem średnio-dolno-niemieckim a nie staropruskim, por.: Drusin zamiast Drusen, Pogezenin zamiast Pogezanien, werdir zamiast werder, Prusin i Pruzziinlant zamiast Pruzziinland, Missin, Mizin (Miśnia) zamiast Meissen, czy Risinburc zamiast Riesenburg, Risin zamiast Riesen (pruska ziemia Rezja) etc. – Nicolaus von Jeroschin, *Di Kronike von Pruzziinlant*, wyd. E. Strehle w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 1, 1861, np. ss. 357–358.

Notatka ta odnosi się do interpretacji nazwy jeziora *Druzno*. Warto zauważyć, że Gerullis nie nawiązuje w niej absolutnie do (LT) *druska* – sól, ale próbuje znaleźć inne wyjaśnienie, w dodatku ze znakiem zapytania.

Jerzy Okulicz-Kozaryn pisze³²:

„[...] zob. pruskie *truska* i litewskie *druska*, co oznacza sól – V.N. Toporow 1975, s. 376, 380” .

Czytamy zatem u Toporowa na str. 376:

„{*drosk-}, cp. *Droskyn*, 1419 (Gerullis APON 31). – Обычно понимается как и соответственно этому сравнивается с лит. *Druskiè, Drùskininkų upėlis, Drùskobelis, Druskónis, Drùskopalis, Drùskupis* (LUEV 32–33); *Druskių km., Druskinykų km., Druskininkų m., Druskinin kėlių km., Druskininkų km.* (LATS 680); лтш. *Draskas* (Endzelins LV I, 1, 230), к лит. *druskà, лтш. druska(?)*”

oraz dalej na również cytowanej str. 380:

„{*drus-}, cp. *Drusin*, 1243, *Drusine*, озеро, *Drusa*, 1243, *Drúsen*, 1290 (позже – *Drause-See*) Gerullis APON 31; cp. *Druschen*, озеро (Hennenberger Ercler. 1595, 2, 10); *Drause*, река (Script. rer. Prúss. II, 603). – Cp. лит. *Drusėnų km., Drusių km., Druseikių km.* (LATS 680); лтш. *Druseiks* (Endzelins LV I, 1, 230; другое объяснение блее сомнительно); м. б., клит. *drúsas(?)*, если оно не связано только *drąsūs*. Cp. Būga TŽ 1, 1923, 23 == RR III, 522 (:Друсса < *Дрыса < *Drūs-).”

Po raz kolejny należy zadać pytanie – dlaczego autorzy teorii „*druska* = **truska*” powołują się w przypisach na te konkretne przykłady, które w żaden sposób już nie potwierdzają? Podobnie sensu nie ma odwoływanie się do przestarzałych już publikacji Labudy, Żaka czy Mielczarskiego – powtarzają one tylko to, co już wiemy; mianowicie, że *sól* to po litewsku *druska*, nie wnosząc nic nowego do dyskutowanej tutaj teorii³³. Od czasu opublikowania prac wymienionych autorów wiedza o językach staropruskim i litewskim znacznie się poszerzyła dzięki badaniom językoznawczym oraz dzięki wydaniu dwóch słowników etymologicznych języka pruskiego (jak również dwóch wspomnianych powyżej współczesnych słowników etymologicznych języka litewskiego): niedokończonego słownika Władimira Toporowa (*Prusskij jazyk*, 1975–1990, A–L) oraz słownika Vytautasa Mažiulisa (*Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, 1988–1997, A–Z). Obydwaj językoznawcy przedstawili własne wywody etymologiczne hydronimu *Drusa*³⁴, *Druzno*, od którego pochodzi toponim *Truso*, niemające nic wspólnego z ich pochodzeniem od litewskiego wyrazu *druska*³⁵. Zapis nazwy *Truso* w tej właśnie formie wydaje się być zapisem właściwym – obie nazwy, jezioro-

³² M. Natuniewicz-Sekuła, J. Okulicz-Kozaryn, op.cit., s. 47, przyp. 6.

³³ M. F. Jagodziński, *Truso...*, s. 161, przyp. 203.

³⁴ 1246 – *Codex diplomaticus Warmensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, *Urkunden der Jahre 1231–1340*, opr. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1860, nr 13, ss. 18–22.

³⁵ W. Toporow, *Prusskij jazyk*, t. 1, Moskwa 1975, s. 380; V. Mažiulis, *Prūsų kalbos...*, t. 1, ss. 230–231; zob. też L. Palmaitis, *Pomesanian Prussian*, Kaunas 2011, s. 36.

ra i portu, posiadają bowiem ten sam morfem *drus*³⁶. Różnica pomiędzy zapisem znanym z relacji Wulfstana a staropruskim *Drusa* czy niemieckim *Drusen/Drusin* polega jedynie na opozycji w nagłosie spółgłoski dźwięcznej „d” do bezdźwięcznej „t”³⁷. Ponieważ w dokumentach niemieckich nazwy pruskie zapisywano fonetycznie, często spotyka się w nich mieszanie spółgłosek bezdźwięcznych z dźwięcznymi. W związku z tym jest jasne, że nazwa jeziora i portu to nazwy identyczne ale inaczej zapisane fonetycznie³⁸. Dodatkowym dowodem jest notka w elbląskim kopiarzyszu (*Stadtbuch*) z pierwszej połowy XIV w. (rok 1338), gdzie wymieniono osobę Tidemanna Truso, prawdopodobnie Prusa, mieszkającego wówczas w majątku *Friedwalde* (później *Mausdorf*- obecnie Myszewko, gm. Nowy Dwór Gdański): „Item nota Albertum Stryfrock habere 5 fertones censuales in unomansu, quemposidet Tydemannus Truso in villa, queiacet in libertate civitatis, que vocatur Vrydewalt”³⁹.

Należy zwrócić uwagę, że nazwa *Truso* została zapisana w dwóch różnych językach (IX wiecznym anglosaskim i XIV wiecznej łacinie), w odstępnie kilkuset lat, w identycznej formie, w bardzo przybliżonej lokalizacji geograficznej, raz jako toponim, drugi raz jako antroponim.

Nazwy jeziora i portu powstały zatem wg następującego schematu:
– hydronim *Drusa* (znaczenie i pochodzenie nazwy niewyjaśnione, przed końcem IX w.) → toponim *Truso* (koniec IX w.) → antroponim *Truso* (1338). Za chybione i nieuzasadnione z językoznawczego punktu widzenia należy zatem uznać rozwinięcie omawianej hipotezy w następujący sposób: *druska* → **truska* → *Truso* → „port solny”, *Solec*. W żaden sposób nie da się tej teorii obronić metodą lingwistyczną, ponieważ, jak wskazano powyżej, zarówno toponim *Truso* jak i antroponim *Truso* są ponowione od starszego od nich hydronimu (OP) *Drusa*, st. niem. *Drusen*.

W związku z powyższym upada hipoteza, jakoby toponim *Truso* pochodził od nigdy nieistniejącego pseudosłowa **truska*. Znaczenie hydronimu *Drusa* i pochodzącego od niego toponimu *Truso* pozostaje nadal nieznanne i można z bardzo dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że nie jest on pochodzenia bałtyckiego, brak bowiem jego umocowania w leksyce bałtyckiej. Maria Biolik zaproponowała zaliczenie tej nazwy do tzw. nazw staroeuropejskich i związaną jej z rdzeniem **dreu-*, **dru-* ciec, płynąć, bieć, spieszyć się⁴⁰.

Z kolei powyższe nie przeczy założeniu, iż w *Truso*, będącym wczesnośredniowiecznym ośrodkiem handlowym, bez wątpienia handlowano solą sprowadza-

³⁶ M. Biolik, *Truso – Drużno. Analiza etymologiczna nazw*, w: V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985. Księga referatów pod red. K. Zierhoffera, Poznań 1988, s. 26.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Hans W. Hoppe (wyd.), *Das Elbinger Stadtbuch*, Bd. 1: 1330–1360 (1393), w: Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Beiheft 3, 1976, s. 61, nr 394.

⁴⁰ M. Biolik, *Truso - Drużno...*, ss. 26–27, 28.

ną do Prus zza granicy⁴¹. Ani w bliskiej ani w dalekiej okolicy jeziora Druzno nie występują źródła słone i nigdy nie produkowano tam soli. Surowcem naturalnym występującym w tym rejonie był bursztyn. Duże ilości bursztynu znaleziono podczas badań archeologicznych osady w Janowie Pomorskim identyfikowanej z *Truso*. Nie znaleziono natomiast żadnych rezerw soli, która jednakże jest materiałem trudno uchwytnym archeologicznie.

Wykaz skrótów

(BALT-SL) – bałto-słowiański
 (GOT) – Gothic – gocki
 (GR) – Grunau
 (IE) – Indoeuropean – indoeuropejski
 (LT) – Lithuanian – litewski
 (LV) – Latvian – łotewski
 (OP) – Old Prussian – staropruski
 (OPL) – Old Polish – staropolski
 (SE) – Słownik Elbląski

Rafał Panfil, *Bedeutet „truska” druska? Noch einmal über das Toponym „Truso” im Lichte der erhalten gebliebenen Sprachdenkmäler des Altpreußischen*

Zusammenfassung

Das Toponym „Truso” ist der älteste Ortsname auf dem Gebiet des Preußenlandes, das in den historischen Quellen erhalten geblieben ist. In den letzten Jahrzehnten gab er viele Theorien, die die Herkunft dieses Namens zu erklären trachteten. Eine der Hypothesen versuchte die Abstammung diese Toponyms aus der litauischen Bezeichnung von Salz– „druska” abzuleiten, oder aus ihrer altpreußischen Entsprechung – „*truska”. Die Autoren dieser Theorie haben jedoch haben viele Faktoren nicht berücksichtigt, die im vorliegenden Beitrag diskutiert wurden. Die ausgestorbene altpreußische Sprache unterschied sich wesentlich von der litauischen Gegenwartssprache in Phonetik, Grammatik und Basiswortschatz, was im Beitrag aufgrund der Analyse des Wortschatzes aus dem wichtigsten Sprachdenkmal des Altpreußischen, des Elbinger Vokabulars, diskutiert wurde. Diesbezüglich wäre eine freie Übertragung der Wörter aus dem Litauischen ins Altpreußische zwecks ihrer „Rekonstruierung” unzulässig. Das bestätigen die Meinungen der Sprachwissenschaftler, die Sprachrekonstruktionen durchführen. Die These, dass die litauische Entsprechung des Wortes „druska” – Salz im Altpreußischen *truska wäre, ist falsch. Aus der historischen Quelle aus dem 16. Jh. (dem sog. Simon Grunaus Vokabular) ist bekannt, dass die Prußen das Wort „Sali” (*sólis) für Salz gebraucht haben. Dies bestätigt auch ein anderes Wort aus dem Elbinger Vokabular aus dem 13. Jh. (OP - E 376 Saltan) *saltañ – Speck, oder „gesalzenes Fleisch”. Die Etymologie des Wortes Salz im Altpreußischen sieht folgendermaßen aus: (IE) *sal- (1), (BALT-SL) *sālis – sōl, (PBALT) *sālis – Salz, (OP) *sólis (Sali) - Salz. Das Wort „druska” bedeutet in der litauischen Sprache wortwörtlich „Krümel, Brösel” (ähnlich wie in der verwandten lettischen Sprache) und wurde in die litauische Sprache höchstwahrscheinlich erst im Mittelalter aufgenommen (adoptiert); früher haben die Litauer mit dem Wort *sólis das Salz bezeichnet. Man sollte die These, dass das Toponym Truso von einer nicht existenten Bezeichnung im Altpreußischen – *truska für Salz, verwerfen. Dieser Name dürfte auch nicht als „Solec” oder „Salzhafen” übersetzt werden. Das Toponym Truso wurde also von einem viel älteren Hydronym *Drusō, dem altpreußischen Namen des heutigen Sees Druzno bei Elbing (Elbląg), gebildet.

Übersetzt von Alina Kuzborska

⁴¹ Szerzej na ten temat.: P. Pranke, E. Siemianowska, *Handel solą w okresie od IX do XI wieku na terenie Europy Środkowej*, w: *Migracje. Podróże w dziejach. Starożytność i średniowiecze*, pod red. M. Franza, K. Kościelniaka, Z. Pilarczyka, Toruń 2015, ss. 230–256.

Rafał Panfil, *Does “Truska” mean the same as “Druska”? Once again on the Trusotoponym in the light of the preserved relics of the Old Prussian language*

Summary

The toponym “Truso” is the oldest known place name from the area of the ancient tribal Prussians preserved in historical sources. In recent decades, several theories have been proposed trying to explain the origin of this name. One of these hypotheses sought to explain the origin of this toponym from the Lithuanian definition of salt – “druska” or its alleged counterpart in Old Prussian – “* truska”. However, the authors of this theory have not taken into account many of the factors which are discussed in this paper. The extinct Old Prussian language differs significantly from modern Lithuanian in terms of phonetics, grammar and basic vocabulary, as shown in this paper through the analysis of the vocabulary contained in the most important source on the Old Prussian language - the Elbląg Dictionary. Therefore, any transfer of words from Lithuanian to Old Prussian with the aim of “reconstructing” a word should be considered unacceptable. This is confirmed by the opinions of linguists concerned with linguistic reconstructions. The thesis that the equivalent of the Lithuanian term druska – salt was the Old Prussian word “*truska” is essentially incorrect. From the 16th century historical source (the so-called Dictionary of Grunau) we know that the Prussians used the word Sali (*sōlis) for salt. This is also confirmed by another word from the 13th century Elbląg Dictionary (OP – E 376 Saltan) *saltañ or “salted meat”. The etymological formula for the salt word in Old Prussian is therefore (IE) *sal- (1), (BALT-SL) *sālis – sōl, (PBALT) *sālis – salt, (OP) *sōlis (Sali) – salt. The word druska in Lithuanian literally means “crumb, scrap” (as in the related Latvian language) and was adopted into Lithuanian probably only in the Middle Ages - before the Lithuanians also used the word *sōlis for salt. In this respect, the thesis claiming that the toponym of Truso originated from the never-present Old Prussian term for salt – * truska, is not supportable. This name cannot, in any case, be translated as Solec or “salt port”. The toponym Truso derives from a much older hydronym *Druso or the Old Prussian name of the present lake Druzno near Elbląg.

Translated by Aleksander Pluskowski

mgr Rafał Panfil
Muzeum Zamkowe w Malborku
rafal.panfil@wp.pl

Źródła drukowane

Bately J.

2009. *Wulfstan's voyage and his description of Estland: the text and the language of the text*, w: *Wulfstan's Voyage. The Baltic Sea region in the early Viking Age as seen from shipboard*, Maritime Culture of the North, 2, Roskilde, ss. 10-28.

Codex

1860. *Codex diplomaticus Warmensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, Bd. 1, Urkunden der Jahre 1231–1340, opr. Carl P. Woelky, Johann M. Saage, Mainz.

Hoppe H. W.

1976. *Das Elbinger Stadtbuch, Bd. 1: 1330–1360 (1393)*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Beiheft 3.

Matuszewski J.

1959. *Najstarszy zwód prawa polskiego*, Warszawa.

Nesselmann G.H.F.

1868. *Ein deutsch-preussisches Vocabularium aus dem Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts*, Altpreußische Monatsschrift, Bd. 5, ss. 465–520.

Nicolaus von Jeroschin

Di Kronike von Pruzinlant, wyd. E. Strehlke w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 1, 1861.

Palmais L.

2004. *Old Prussian Elbing Vocabulary*, Prussologia Klossiana: Lingua Borussica Vetus, II, Kaunas.

Preussisches Urkundenbuch,

1882. Bd.1, Erste Hälfte, opr. R. Philippi i C.P.Woelky, Königsberg.

Simon Grunau's preussische Chronik

1876. Bd. 1, opr. Max Perlbach, Leipzig.

Słowniki

Brückner A.

1927. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.

Hock Wolfgang (red.)

2015. *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch (ALEW)*, Bd. 1, Studien zur historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft, Bd. 7.

Mažiulis V.

1988–1997. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. 1–4, Vilnius.

Nesselmann G. H. F.

1851. *Wörterbuch der litauischen Sprache*, Königsberg 1851.

1873. *Thesaurus Linguae Prussiae*, Berlin.

Palmais L.

2011. *Pomesanian Prussian*, Kaunas.

Pokorny J.

1959. *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1-3, Bern und München.

Schleicher A.

1856. *Handbuch der Litauischen Sprache*, Prag.

Słownik Polszczyzny XVI wieku

1978, t. 11 (Kos – Kyrje) pod red. Marii Renaty Mayenowej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Smoczyński W.

2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno.

Szyrwid K.

1713. *Dictionarium triumlinguarum in usum studiosae juventutis*, wyd. 5, Wilno.

Toporow W.

1975. *Prusskij jazyk*, t. 1, Moskwa.

Źródła kartograficzne:

Messtischblatt 1294, Schirrau.

Messtischblatt 1394, Puschdorf.

Messtischblatt 13101, Stallupönen.

Literatura

Biolik M.

1988. *Truso – Družno. Analiza etymologiczna nazw*, w: "V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985. Księga referatów, red. K. Zierhoffer, Poznań, ss. 25–33.

Blaženė G.

2000. *Die baltischen Ortsnamen in Samland*, Hydronymia Europea, Sonderband II, Stuttgart.

Brückner A.

1911. *Jana hr. Potockiego prace i zasługi naukowe*, Warszawa.

Ellerholz P., Lodemann H.

1879. *Handbuch der Grundbesitzes im Deutschen Reiche*, Berlin.

Gerullis G.

1922. *Die Altpreussischen Ortsnamen*, Berlin und Leipzig.

- Hagen C. G.
1818. *Zur Geschichte der Salzquellen in Ponnau*, [w:] Beiträge zur Kunde Preussens, Band 1, Heft 3, ss. 241–249.
- Hoppe F.
1877. *Ortsnamen des Regierungsbezirks Gumbinnen (Deutsche, Polnische, Litauische)*, Gumbinnen.
- Jagodziński M. F.
2004. *Podstawy źródłowe – analiza. Przekazy pisane – odkrycia archeologiczne*, w: *Pacifica terra. Prusowie – Słowianie – Wikingowie u ujścia Wisły. Katalog wystawy* red. J. Trupinda, Malbork.
2010. *Truso. Między Weonodlandem a Witlandem*, Elbląg.
- Kontny B.
2012. *Trade, salt and amber. The formation of Late Migration Period elites in the “Balti-culti” area of Northern Poland (the Elbląg Group)*, w: *People at the Crossroads of Space and Time (Footmarks of Societies in Ancient Europe)*, Archaeologia Baltica, t. 17, ss. 60–76.
- Kontny B., Okulicz-Kozaryn J.
2011. *Conclusions* w: B. Kontny, J. Okulicz-Kozaryn, M. Pietrzak, Nowinka, *Site 1. The cemetery from the Late Migration Period in the northern Poland*, Gdańsk–Warszawa, ss. 127–129.
- Kortland F.
2009. *Baltica & Balto – Slavica*, w: *Leiden Studies in Indo-European*, nr 16, Amsterdam/New York.
- Natau O.
1937. *Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreussen*, Schriften der Albertus-Universität, Geisteswissenschaftliche Reihe, Bd. 4, Königsberg (Pr.) und Berlin.
- Natuniewicz-Sekuła M., Okulicz-Kozaryn J.
2007. *Wybrane groby z importami rzymskimi z cmentarzyska w Weklicach, pow. elbląski, stan. 7*, w: *Wiadomości Archeologiczne*, t. 59, ss. 45–75.
- Neumann F.
1848. *Über den Ortsnamen Damerau und die damit verwandten*, Neue Preussische Provinzial – Blätter, Bd. 5, ss. 241–249.
- Potocki J. N.
1792. *Suite des Recherches sur la Sarmatie*, Livre V, Varsovie.
- Pranke P., Siemianowska E.
2015. *Handel solą w okresie od IX do XI wieku na terenie Europy Środkowej*, w: *Migracje. Podróże w dziejach. Starożytność i średniowiecze*, red. M. Franz, K. Kościelniak, Z. Pilarczyk, Toruń, ss. 230–256.
Regierungsbezirk Königsberg. Aus der Chronik für 1853, Neue Preussische Provinzial Blätter, Bd. 3, 1853.
- Skibiński F.
1930–1931. *Eksploracja soli i gospodarka solna we wczesnym średniowieczu polskim*, Przegląd Historyczny, 29/2, ss. 309–324.
- Stephan J.
2008. *Die Besiedlung der Komturei Elbing bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*, Pruthenia, t. 3, ss. 65–160.
- Trautmann R.
1974. *Die altpreussischen Personennamen*, Göttingen.
- Vareikis V.
2001. *Memellander/Klaipėdiškiai Identity and German-Lithuanian Relations in Lithuania Minor in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, w: *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, t. 1–2, ss. 54–65.
- Wróblewski W.
2015. *Salt was in The Beginning? The Role of Truso in the Formation of Early Polish Statehood*, Konferencja *Viking Globalization. Truso from the perspective of Baltic Commercial Centres*, Elbląg 18–19 maja 2015 roku (materiał z konferencji, w druku).
- Zweck A.
1898. *Litauen. Eine Landes- und Volkskunde*, Ostpreussen – Land und Volk, Bd. 1, Stuttgart.